

Indhold

Forord 9

INDLEDNING

1 Fra Vikingetid til Valdemarstid 13

2 Hvor ved vi det fra? 17

Ord – skrift – billede 17

Skriftlige kilder 20

Sprog og navne 24

Arkæologi og naturvidenskaber 24

Numismatik 27

Biologisk antropologi* 28

Billeder 30

DANMARK – OG EUROPA

3 Riget, regioner og konger 33

Rigets omfang og beliggenhed 33

Rigets alder 34

Riget, regioner og grænseområdet 36

Kongemagt og konger 37

4 Befolkning, landskaber, bebyggelser – og forandringer 42

Befolkningen* 42

Sprog og navne 45

Landskaber og natur 46

Landskabs- og bebyggelsehistorie 47

Naturens ressourcer 50

Bebyggelseekspansion og
nye landsbyer, byer og borge 50

Mindesmærker, kultsteder,
kirker og klostre 53

5 Samfund og ret 55

Frie mænd 59

Kvinder og kønsroller 60

Børn 63

Trælle 64

Hedenske kultledere og Kirkens mænd 65

De svage og de fremmede 66

Fællesskaber og venskaber 66

Ting og tingsteder – ret, magt
og religion 68

Love, konfliktløsning og straf 70

6 Kommunikation og transport 73

Hvorfor rejse? 73

Nyhedsformidling, budskaber og sprog 74

At rejse 75

Ruter og faciliteter 75

Til lands 77

Åer, fjorde og søer 79

Skibe 79

7 Naboer. Europa. Udlændinge – og synet på Danmark 86

Kristendom 86

Det politiske landskab og nye lande
i nord og syd 88

Danmarks naboer – Norge og Sverige 89

Østersøområdet og slaviske/
vendiske lande 90

Nordvesteuropas kystegne og England 91

Det Tyske Rige 92

Rom og Frankrig 93

Fremmede dronninger og politik 94

Andre udlændinge i Danmark 94

Vendisk indvandring og påvirkning 96

Synet på udlændinge 97

Danskere og Danmark set udefra 98

* Afsnittene er skrevet af Dorthe Dangvard Pedersen & Niels Lynnerup

FRA HARALD BLÅTAND TIL KNUD 6.

- 8 Baggrund – vikingetidens Danmark til ca. 950 101**
Til omkring år 900 101
Vikingetogter, erobringer, bosættelser 103
Den førkristne religion 104
Politik, konger og dronninger til ca. 950 109
- 9 Harald Blåtand – riget, magten og religionen, ca. 958-987 111**
Riget 113
Det Tyske Rige 113
Norge og hinsides Kattogat 114
Venderlandene og Polen 115
Religionsskiftet 115
Jelling 117
Trelleborgene 121
Kovirke og Ravning Enge-broen 125
Hvorfor og hvordan? 126
Økonomi 127
Kunst og kultur 128
Sammenfatning, død og eftermæle 129
- 10 Svend Tveskæg, Harald, Knud den Store og Hardeknud – England, Norge og Europa, ca. 987-1042 132**
SVEND TVESKÆG (konge ca. 987-1014) 133
HARALD (konge 1014-ca. 1018) 136
KNUD DEN STORE (konge ca. 1018-35) 136
Knud og Skandinavien 138
Det Tyske Rige og Rom 143
Engelsk påvirkning i Danmark 144
Knuds død 147
HARDEKNUD (konge 1035-42) 149
- 11 Magnus den Gode og Svend Estridsen – Danmark og Kirken, 1042-1074/76 150**
MAGNUS DEN GODE (dansk konge 1042-47) 151
SVEND ESTRIDSEN (konge 1047-74/76) 153
Danmark 155
Året 1066 155
- Svends møntpolitik – og en bypolitik 157
Kirken 158
Kirkebyggeri 161
- 12 Svends fem sønner – konger, stormænd, Kirke, 1074/76-1134 165**
Kilderne 166
HARALD HEN (konge 1074/76-80) 167
KNUD DEN HELLIGE (konge 1080-86) 168
OLUF HUNGER (konge 1086-95) 172
ERIK EJEGOD (konge 1095-1103) 173
Kongehelgen 174
Ærkebispesædet 176
NIELS (konge 1104-34) 176
Administration, kongemagt og Margrete 177
Domkirken i Lund og ærkebisp Asser 178
Præster og kirker 181
Strid, mord og borgerkrig 182
- 13 Fem konger – borgerkrige, rigsdelinger, Tyskland, 1134-1157 186**
ERIK EMUNE (konge 1134-37) 187
ERIK LAM (konge 1137-46) 188
Ærkebisp Eskil, Kirken og klosterbevægelsen 188
SVEND, KNUD OG VALDEMAR (1146-57) 190
Skiftende alliancer – og ærkebispesædet 191
Tre konger og de sidste kampe 192
Borgerkrigenes konsekvenser 193
Venderne 194
Tyskland 196
Kirken og stormændene 197
Hvorfor blev riget delt i 1146 og samlet igen, og hvorfor borgerkrige? 198
- 14 Valdemar den Store og Knud 6. – riget, venderne og Hviderne, 1157-1202 199**
Europa 199
Kilderne 201
VALDEMAR DEN STORE (konge 1157-82) 202

Forsoningspolitik, alliancer og problemer 202
Venderne, militærorganisation og rigets forsvar 205
Tyskland 207
Norge og Sverige 208
Erobringen af Rügen 210
Kirkefesten i Ringsted og arvekongedømme 212
Kirkelove, ærkebisp og oprør 214
Valdemars død og mindeplade 216
KNUD 6. (konge 1182-1202) 217
Venderlandets erobring og interesser øst for Østersøen 219
Korstog 221
Norge – og prinsesse Ingeborgs franske ægteskab 221
Valdemars og Knuds mønter 222
Absalon 222
Knuds død og Danmark omkring år 1200 223

HVERDAG OG KRIG KIRKE OG KUNST

- 15 **Brugen af land og vand. Gårde og landsbyer 227**
Forståelser af tidens landbrug 227
Landbrug og landbrugsproduktion – dyr og fjerkræ 228
Agerbrug og havebrug 230
Redskaber 231
Marksystemer 233
Skov og hedeland. Biavl, salt og jernudvinding. Vandkraft og møller 235
Årets gang, hvem gjorde hvad – og afgifterne 236
Fiskeri 237
Gårde og landsbyer 239
Storgårde og store jordejere 243

- 16 **Byer. Håndværk. Handel 247**
Baggrund – og hvad er en by? 247
Beliggenhed, netværk, central-funktioner og sikkerhed 248
Fra centralpladser, markeder og få byer til mange byer 250
Den fysiske by, byliv – og kongemagt 250
900-årenes byer – Hedeby, Ribe og Aarhus 252
Nye byer omkring år 1000 – Viborg, Roskilde og Lund 255
Andre byer i 1. halvdel af 1000-årene 257
Omkring år 1060 – og tiden derefter 258
Det store boom fra omkring år 1150 og frem 262
Håndværk 264
Jernsmede, kammagere og guldsmede 266
Handel og udveksling 268
Varer og købmænd 269

- 17 **Dagligliv og herreliv 271**
Dagligliv og status 271
Livets udfordringer og bekæmpelse af sygdomme 272
Hygiejne og personlig pleje 274
Tekstiler 276
Dragter og fodtøj 277
Dragtlukker og smykker 281
Boliger 284
Opvarmning 285
Lys 288
Indretning og møbler 289
Madlavning, husgeråd og gæstebud 291
Fornøjelser, sport og tidsfordriv 294

- 18 **Krig, konflikt og sikkerhed 297**
Rigets grænse – Danevirke 299
Tilflugtsborge og søspærringer 302
Varslingssystemer og søforsvar 303
Byvolde 304
Kirker og forsvar 305
Borge – kongsgårde 306
Borge 306

Absalons, Esbern Snares,
Valdemars og Knuds borge 311
Våben 313
Skibe, heste og 'maskiner' 318
Landkrig og søkrig 320
Militærorganisation 322

19 **Kristendom og kirkerne 324**

Den nye kristendom 324
Kirkens organisering 326
Dåb 328
Begravelse og kirkegårde 329
Gudstjenester og de ældste kirker 332
Kirker af sten og tegl – og bygherrer 334
Byggematerialer og teknologi 336
Kirkernes grundformer og
indretning 341
Domkirker 343
Dalby, 1100-årenes domkirker
og deres forgængere 344
'Landsbykirker' og sognekirker 349
Klostre 355
Klostrenes udseende 357
Lærde og praktiske klosteraktiviteter 361

20 **Kunst 362**

Visuel kunst: bevaring,
formål, fællestræk 362
Farver, kontraster og glitter 364
Håndværkere og værksteder 365
To verdener 369

Den nordiske kunst 369
Kirkekunsten – romansk kunst 371
Stenarbejder 371
Stenkunstens motiver 374
Kalkmalerier 380
Bøger og billeder 383
Store krucifikser og
andre træskulpturer 385
Gyldne altre 387
Gyldne skrin 390
Alterudstyr – nadversæt,
kors, lysestager 390
Akvamaniler og røgelseskar 391
Emaljekunst 391
Hvalrostand 392
1100-årenes verdslige kunst 392

AFSLUTNING – DANMARK 950-1200

21 **Forandringstid 399**

Noter 403

Om illustrationerne 431

Litteratur 434

Personregister 464

Stedregister 468

Sagregister 473